

Вознюк О.В. Психологія конфлікту й агресії та шляхи їх подолання / О. В. Вознюк, Є. Г. Староконь // Тези доповідей XII науково-методичної конференції / Житомир. військ. ін-т радіоелектроніки. – Житомир, 2003. – Ч. 2 : Проблеми розвитку системи підготовки і перепідготовки військових та цивільних фахівців у інституті. – С. 10-11.

**Вознюк О.В.,
Староконь Є. Г.,
ЖВІРЕ**

ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТУ Й АГРЕСІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ

Конфлікт, без сумніву, постає фундаментальним атрибутом людського буття. Існує безліч теорій і уявлень, що пояснюють сутність конфлікту й агресії (як процесу реалізації конфлікту). Усі вони шукають джерело конфлікту в тому або іншому специфічному аспекті нашого світу, на підставі чого й будується пояснювальна модель конфлікту, за допомогою якої можуть формуватися рекомендації щодо його подолання. Тому дотепер не створено стрункої теорії конфлікту, яка б підвела під загальний теоретичний знаменник безліч поглядів на природу та механізм конфлікту й агресії.

Однак не викликає сумніву, що причина будь-якого конфлікту виникає з дискретно-атомарного принципу життя, тобто обумовлюється чинником множинності життєвих форм (які, будучи дискретними сутностями, локалізовані в просторі і часі й обмежені їх рамками), що породжує фундаментальне протиріччя між життєвими формами в процесі їхнього існування.

Тому сутність конфлікту лежить у площині протиріччя між *внутрішнім* (простором життєвої форми) і *зовнішнім* (простором середовища існування, що оточує цю форму), тобто в площині взаємної невідповідності внутрішнього та зовнішнього.

Ця обставина постає наріжним методологічним принципом аналізу сутності конфлікту, який можна розглядати необхідною умовою взаємодії життєвих форм і самого життя, що саме по собі як форма буття матерії вступає в конфлікт із своїм оточенням, оскільки, згідно з одним із визначень життя, воно можливе за рахунок підтримки порядку (антиентропії) усередині свого середовища завдяки порушенню порядку і підвищенню хаосу, безладу (ентропії) зовнішнього середовища.

Уся безліч конфліктів, що супроводжують людину на її життєвому шляху, можуть розглядатися як окремі випадки фундаментального конфлікту людини і навколишнього світу, який, як ми уже відмічали, виникає з їхньої взаємної невідповідності, що на психолого-поведінковому рівні виявляється у формуванні механізмів психологічного захисту, котрі не усувають конфлікт, а витискують його усередину.

Усунення цього фундаментального конфлікту як ініціатора всіх інших специфічних його форм передбачає досягнення стану тотожності людини та світу ("Я" та "не-Я"), внутрішнього і зовнішнього. Дана тотожність реалізується на декількох рівнях людської життєдіяльності:

1. На рівні свідомості єдність людини і світу означає те, що у світі для людини не буде явищ, які б вона не усвідомила й не зрозуміла (*мудрість*).
2. На рівні ціннісних орієнтацій, світогляду така єдність передбачає, що у світі немає цінностей, які б людина заперечувала та відкидала (*тотальна толерантність*).
3. На рівні афективно-перцептивному така єдність означає, що у світі немає емоційних реакцій, які б людина не сприймала і була б до них глухою, а також немає таких перцептивних каналів сприйняття дійсності, які б людина не використовувала (*емпатія та синестезія*).
4. На рівні поведінковому єдність людини і світу приводить до того, що в останньому не зустрічається таких поведінкових схем (соціальних ролей), які б людина не відrobила або практично, або у своїй уяві (*рольова дифузія*).

Реалізація конфлікту може здійснюватися у формі агресії. Слід сказати, що існування людства кристалізується навколо двох фундаментальних модусів: ескалації агресії і процесів її подолання. Причому ці модуси реалізуються як на рівні соціумів, так і в межах окремих індивідів, де агресія виявляється в її чистому вигляді.

Які б ні були причини індивідуальної агресії, усі вони зводяться до розглянутого вище фундаментального протиріччя людини і зовнішнього середовища. Дане протиріччя може реалізовуватися як у людській поведінці, спрямованій на самозміну з метою пристосування себе до зовнішнього середовища, так і в поведінці, спрямованій на зміну середовища з метою пристосування її до людини. Іноді ці два протилежних процеси (що отримали в психології назву *внутрішнього і зовнішнього локусу контролю*) протікають паралельно і, так чи інакше, зводяться до процесу контролю як спрямованої (контрольованої) зміни.

Контроль передбачає наявність контролюючого початку й об'єкта контролю. При цьому контроль, як правило, здійснюється як процес маніпуляції, при якому об'єкт контролю завжди розглядається контролюючим початком як щось далеке, чуже, зовнішнє, як засіб для досягнення своїх цілей. Такий контроль і можна назвати актом агресії.

Якщо ж контролюючий початок ототожнює себе з об'єктом свого контролю, то такий контроль можна назвати *самоконтролем*, що в принципі виключає агресію. При цьому об'єкт контролю з засобу перетворюється на мету, що відповідає категоричному імперативові Канта, який виражає ставлення людини до іншої людини як до самої себе (порівняєте з християнським принципом "возлюби ближнього як самого себе"), тобто не як до засобу, а як до мети.

Як бачимо, подолання агресії передбачає ставлення людини до усього як до самої себе, коли всюди людина бачить себе (*принцип суб'єктивізації в психології та антропний принцип у філософії*). Тут людина (контролюючий початок), яка контролює себе, контролює й увесь світ і, контролюючи світ, контролює себе.

Це положення ілюструється характеристикою "мудрої людини", узятій з канонів східної мудрості: "безмовний, перебуває в недіянні, але усьому причетний; незворушний, не керує, але усе тримає в порядку. Те, що називаю "недіянням", означає не випереджати ходу речей; те, що називаю "усьому причетний", це слідувати ході речей; те, що називаю "усе тримає в порядку", додержуватися взаємної відповідності речей".

**Вознюк О.В.
ЖВІРЕ**

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

Одним із наріжних пріоритетів онто- і філогенетичного розвитку людини є людська особистість, її "Я", яку можна вважати основною життєвою цінністю буття Homo Sapiens.

"Я" людини за своїм визначенням – ідентичне тільки самому собі, є унікальним, неповторним, вільним. Дійсно, унікальність та свобода поведінки є тим, без чого "Я" немислиме. Без них воно перетворюється на біологічного робота, активність якого цілком програмується, детермінується зовнішнім середовищем.

Якщо "Я" як вільна сутність вище детермінізму світу, то "Я" повинно мати генетичний виток поза світом, походити й розвиватися не з нього. Про це свідчить парадокс розвитку (або телеологічний парадокс), котрий фіксує неможливість появи щось нового зі старого: якщо нове ("Я") виникає зі старого (світу), те це нове вже повинне прихованим, латентним чином міститися в цьому старому в неспроявленому стані, і тому не є принципово новим. Саме тому у К. Маркса капітал виникає у процесі обертання й одночасно не з обертання, а у Ч. Дарвіна новий вид з'являється зі старого виду й одночасно не з нього.

Тому людське "Я" для того, щоб відповідати своєму визначенню, має походити не зі світу, бути вище актуальної просторово-часової площини світу. Таким чином, "Я" є позамежною, трансцендентною світові сутністю, що знаходиться поза простором і часом матеріального Всесвіту.

Отже, бути "Я" – значить, бути трансцендентною просторові і часу сутністю. Це значить, що для того, щоб бути "Я" слід усвідомлювати своє парадоксальне позасвітове походження, тобто прийняти семантику релігійно-міфологічної свідомості – мислити себе у зв'язку з Абсолютом, що за своїм визначенням є вільним від світу і постає його творчим ініціатором. Даний підхід відбиває й антропний принцип (або принцип космологічного доповнення) сучасної космології, а також принцип причетності квантової фізики, виходячи з якого (див.: квантовий парадокс Ейнштейна "Миша") людин виступає буттєвим ініціатором Всесвіту.

Іншою можливістю бути "Я" – це знаходитись поза межами часової актуальної даності, тобто знаходитись в майбутньому, якого *ще немає*. Це значить, що поведінка "Я" людини, вільна від детермінізму світу, тут мотивується тим, чого ще немає – мрією, ідеалом, який не має нічого спільного

зі світом. Зрозуміло, що в даному випадку цей ідеал пов'язаний з такою метою людини, що спрямована на її вихід за межі світу, на самотрансценденцію, тобто на досягнення стану, який вже за своїм визначенням властивий Абсолютові.

На Сході цей стан називається станом просвітління, Будди, нирвани, звільнення від колеса Сансари (тобто вічного колеса перероджень у цьому світі). У рамках Християнської традиції цей стан також передбачає акт перетворення людини в бога: як пишуть Батьки Церкви, "Бог став людиною, щоб людина перетворилася на бога".

Вищенаведений аналіз людського "Я" і висновки, що з нього випливають, зумовлюються лінійною (традиційною) науковою парадигмою пізнання світу, що розглядає світ як каузальну єдність взаємодетермінованих взаємозалежних сутностей, які підкоряються принципу лінійної (класичної) причинності, у рамках котрої кожному наслідкові передують певні причини. Звідси й виникає парадокс розвитку, на підставі якого ми зробили висновок про трансцендентну природу людського "Я".

Однак, якщо стояти на позиціях синергетики, науки про нелінійні відкриті системи і принципи саморуху матеріальних форм, то можна вважати, що світ не є цілком детермінованим. Розвиток будь-якої сутності тут виявляє так звані точки біфуркації, зони хаосу, вільні від принципу лінійної причинності.

Таким чином, якщо "Я" принципово вільне від світу, то воно може бути таким і в області біфуркації як хаотична (спонтанна, інтуїтивна), а тому творча сутність. Творчість, за одним із його новітніх визначень, виявляє явище бісоціації, тобто такої можливості сприйняття й освоєння світу, що переборює принцип асоціативних зв'язків.

Отже, бути "Я" – значить, бути Абсолютом і Творцем. Таким є нове синергетичне розуміння людського "Я".